

**DEPREMİ YAŞAMIŞ OLAN 9. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN
“DEPREM” KAVRAMINA YÖNELİK ALGILARININ NİTEL
AÇIDAN İNCELENMESİ****QUALITATIVE SURVEY OF PERCEPTION OF 9TH GRADERS
WHO EXPERIENCED AN EARTHQUAKE TOWARDS THE
CONCEPT “EARTHQUAKE”***Bülent AKSOY****Özet:**

Bu araştırma, ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin “deprem” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya 2012–2013 eğitim-öğretim yılında, Van ili Erciş ilçesinde 9. sınıfta öğrenim gören 194 öğrenci katılmıştır. Araştırmanın verileri, öğrencilerin “deprem... gibidir; çünkü...” cümlesini tamamlamasıyla ve deprem kavramına ait öğrencilerin çizdikleri resim/karikatürler yoluyla elde edilmiştir. Araştırmanın verileri içerik analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; ortaöğretim 9. sınıf öğrencileri “deprem” kavramına ilişkin toplam 72 adet geçerli metafor meydana getirmiştir. Bu metaforlar ortak özelliklerine göre 6 farklı kavramsal kategoriye ayrılmıştır. Araştırmanın sonucunda, “deprem” kavramını 9. sınıf öğrencilerinin %5.04’ü kıyamet günü, %4.32’si korku, %3.60’ı canavar ve beşik, %2.88’i ölüm ve felaket olarak algıladıkları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Metafor, Ortaöğretim Öğrencileri.

Abstract:

This study is carried out to determine the metaphors of 9th graders they have towards the concept “earthquake”. 194 9th graders in Erciş, Van took part in the study in the academic year of 2012-2013. The data of the study is collected by students’ completing the sentence “earthquake is like ..., because” and from the pictures and caricatures drawn by the students about their metaphors for the concept earthquake. The data is analyzed with content analysis method. According to the results of the study, the students produced 72 metaphors about the concept of “earthquake”. These metaphors were categorized into 6 different conceptual groups according to their common features. As a result of the study, it was revealed that 5.04% of the students perceive the concept of “earthquake” as doomsday, 4.32% as fear, 3.60% as monster and cradle and 2.88% as death and disaster.

Key words: Earthquake, Metaphor, Students of Secondary Education.

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı – Ankara baksoy28@gmail.com

Giriş

Doğal afetler, insana ve doğaya önemli ölçüde zarar veren olaylardır. Gezegemimizin varoluşundan bu yana doğal afetlerin bu olumsuz etkisi her çağda kendini göstermekte olup, dünyada milyonlarca insan her yıl doğal afetlerden kaynaklanan olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu olumsuzlukların en başında can kaybı ve yaralanmalar gelmekle birlikte; afet sonrası oluşan milyon dolarlık maddi kayıplar da, ülke yönetimleri açısından ciddi kalkınma problemleri oluşturmaktadır (Ergünay, 1996; Erkoç, 2001; Güner, 2006) Doğal afetler, insan veya tüm canlılar üzerinde fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini tamamen durdurmak veya kesintiye uğratmak suretiyle olumsuz etkileyen doğa olaylarıdır (Turan ve Kartal, 2011). Karaca (2007), doğal afeti doğanın iç dinamikleri sonucunda, tamamen insan iradesi dışında oluşan ve insan yaşamını derinden etkileyen olaylar olarak tanımlarken, Şahin ve Sipahioğlu (2003, s. 6) doğal afeti çevrenin tahribine neden olan, çeşitli şekillerde insana zarar veren doğal kökenli olaylar olarak tanımlamaktadır.

Deprem, fırtına, sel ve volkanik patlama gibi doğal olaylar, aslında yeryüzünün, günümüzdeki ekolojik dengesi ve üzerindeki canlı yaşamı açısından son derece önemli olan fiziki özelliklerini kazanmasında etkili olan yapıcı kuvvetlerdir (Demirci ve Karakuyu, 2008, s. 4). Saydığımız bu kuvvetler içerisinde deprem, toplumların benliğinde kalan ve hala toplumları tehdit eden dünyanın karşılaştığı en büyük felaketlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şahin ve Sipahioğlu (2003, s. 26) depremi "yer kabuğundaki kısa süreli hareketler sonucu meydana gelen sarsıntılar" olarak tanımlarken, Atalay (2011, s. 16), üst mantoda biriken enerjinin zayıf kuşaklar ve kırık hatlar boyunca yüzeye çıkması ile oluşan ve süresi saniyelerle ifade edilen kabuk titremesi olarak ifade etmektedir. Bir başka tanıma göre deprem, kaynağını yerin derinliklerinden alan, yeryüzünde sarsıntılar yaratan, ani olarak ortaya çıkan ve büyük oranda can ve mal kayıplarına yol açan doğa olayıdır (Ceylan, 2007, s. 116).

Türkiye, jeolojik özellikleri, topoğrafik yapısı ve iklim şartları nedeniyle doğal afetlerin sıkça yaşandığı bir ülkedir. Yeryüzünün en aktif fay zonları içerisinde bulunan ve her zaman büyük deprem tehlikesi ve riskine maruz olan ülke konumundaki Türkiye, deprem bölgeleri haritası esas alındığında ülke topraklarının %96'sının farklı oranlarda deprem tehlikesine sahip bölgeler içerisinde yer aldığı ve nüfusun %98'inin bu bölgelerde yaşadığı görülmektedir. Bu bölgelerin % 66'sı 1 ve 2. derece deprem bölgeleri, başka bir deyişle aktif fay zonları içerisinde (Can, 2009). Buna karşılık depremden korunmaya yönelik önlemlerin yeterince uygulanabilir nitelikte olmadığı görülmektedir (Başbüyük, 2004, s. 1).

Türkiye, dünyanın deprem açısından en aktif bölgelerinden biri olan Alp-Himalaya kuşağında yer almaktadır. Anadolu yarımadası; güneyden

Afrika, güneydoğudan Arabistan ve kuzeyden Avrasya plakaları ile çevrili bulunmaktadır. Afrika ve Arabistan plakalarının kuzeye doğru hareketi, Anadolu yarımadasının, kuzeydeki sabit kabul edilen Avrasya plakasına göre Kuzey Anadolu fayı boyunca batıya kaymasına neden olmaktadır. Bu hareketlere bağlı olarak Anadolu'da geçmişten günümüze pek çok hasar verici deprem olmuştur (Efe ve Demirci, 2001, s. 2; Levy ve Salvari, 2000).

Anadolu'nun doğusunda yer alan Van ilinin büyük bir kesimi, birinci derece ve ikinci derece deprem bölgesinde yer alır. Van, 1903, 1940, 1941, 1945, 1946, 1972, 1976, 1977 yılındaki depremlerden büyük zarar görmüştür. 2011 Ekim ayında meydana gelen 7.2 büyüklüğündeki deprem başta Van olmak üzere çevre illerde ve Türkiye'nin doğu ve güneydoğu yörelerinde hissedilmiştir. Yaşanan bu yıkıcı depremin yaraları henüz sarılamamışken 2011 yılı kasım ayında 5.6 büyüklüğünde ikinci bir deprem daha meydana gelmiştir (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2011).

Depremin, bölgede mekânsal, sosyo-ekonomik ve psikolojik boyutlarıyla da hayatı büyük bir oranda sekteye uğrattığı ağır bir bilanço söz konusudur. Depremden en çok etkilenen grupların başında okul çağındaki çocuklar ve gençler gelmektedir. Evini, okulunu, arkadaşını, oyun alanlarını aniden kaybeden, bu insanların depremden etkilenme, depremi algılama ve başa çıkma biçimleri, depremlerle birlikte ertelenen ya da askıya alınan rolleri, depremin yarattığı travmanın oluşturduğu yeni yük ve sorumluluklar gibi deprem-eğitim ilişkisi kurulabilecek geniş bir boyut söz konusudur (Tuna, Parin ve Tanhan, 2012).

Türkiye'de deprem ile ilgili ilk yapılan çalışmalar depremin psikolojik ve sosyolojik etkileri konusunda olmuştur (Bozkurt, 1999; Karancı vd., 1996; Kasapoğlu ve Ecevit, 2001). Daha sonraları ise deprem-eğitim ilişkisi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda ilköğretim öğretmenlerinin deprem öncesindeki ve sonrasındaki öğretme-öğrenme durumları (Yıldız, 2000); depremin ilköğretim öğrencilerinin başarı durumlarına etkisi (Sert, 2002); ilköğretimde deprem konusunun öğretimi (Koca, 2001); Türkiye'de doğal afetler konularının öğretimi (Taş, 2003); öğrencilerin deprem kavramına yönelik algı ve tutumları (Aydın, 2010; Aydın ve Coşkun, 2010; Demirkaya 2007a; Demirkaya 2007b; Kaya, 2010) konularında çalışmalar yapılmıştır.

Deprem önlenmesi mümkün olmayan bir doğal afettir. Fakat gerekli önlemler alınmadığında çok ciddi sorunların olacağı da ortadadır. Tüm insanlığı ilgilendiren depremin ne olduğunu, sonuçlarının neler olabileceğini ve nasıl önlemler alınabileceği hakkında bilgi sahibi olan bireyler ile gelecek nesiller, doğal afetlere karşı daha duyarlı olarak yetişecek, bireysel ve toplumsal sorumluluklarını yerine getiren yetişkinler olarak toplumda yerlerini alacaklardır (Aydın, 2010).

1. Yöntem

1.1. Araştırma Modeli

Olgu bilim deseninde gerçekleştirilen bu çalışma, ortaöğretim dokuzuncu sınıf öğrencilerinin, coğrafya konularının içerisinde yer alan "deprem" kavramını nasıl algıladıklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada, dokuzuncu sınıf öğrencilerinin "deprem" kavramına yönelik algılarının belirlenmesi amacıyla; mecazlar yoluyla veri toplama ve doküman analizinden oluşan nitel araştırma teknikleri birlikte kullanılmıştır. Çalışmanın bu yönüyle üçgenleme (metot üçgenlemesi) şeklinde veri toplamaya uygun olduğu söylenebilir. Metot üçgenlemesi, çalışma için farklı metotların kullanımını içerir. Bu metotların kullanımına görüşme, gözlem, doküman analizinin değişim belirleme amaçlı aynı anda kullanılması örnek olarak verilebilir. Bütün metotlardan elde edilen bulguların aynı ya da benzer sonuçları vermesi bulgularda geçerliliğin sağlandığının göstergesidir (Guion, 2002).

1.2. Çalışma Grubu

Amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan tipik durum örneklemesinin kullanıldığı bu araştırmanın random olarak seçilmiş çalışma grubunu; 2012-2013 eğitim öğretim yılının güz döneminde, Van ili merkez ilçesinde çeşitli liselerde öğrenim gören ve çalışmaya gönüllü katılım gösteren 194 dokuzuncu sınıf öğrenci oluşturmuştur. Çalışma grubunda 112 erkek, 82 kız öğrenci yer almıştır.

1.3. Veri Toplama Araçları

Ortaöğretim dokuzuncu sınıf öğrencilerinin coğrafya konuları içerisinde yer alan "deprem" kavramına yükledikleri anlamları ayrıntılı ve olduğu gibi betimlemeye çalışan bu çalışmada veri toplama aracı olarak;

1. Mecazlar yoluyla veri toplama formu: Katılımcıların coğrafya konuları içerisinde yer alan "deprem" kavramına yükledikleri anlamlara ilişkin metafor oluşturmalarını sağlayan mecazlar yoluyla veri toplama formu kullanılmıştır. Mecazların nitel bir veri toplama tekniği olarak kullanılması onun betimleyici rolüne karşılık gelmektedir. Mecazı merkeze alan çalışmalar süreç olarak açık uçlu sorulara dayalı bireysel ya da odak grup görüşmelerinden pek farklı değildir. Ama onlara göre daha kolay ve pratik bir veri toplama yöntemidir denilebilir. Bu kolaylığın yanı sıra mecazlar, çalışılan konu, olgu olay ve durum hakkında çok sağlam zengin bir resim sunar, görsel bir imaj sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

2. Doküman incelemesi: Metafor oluşturulan "deprem" kavramına ilişkin katılımcılardan çizimleri istenilen resimler/karikatürlerden oluşan materyal kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2006)'e göre, yazılı malzemeler nitel araştırmalar kapsamında doküman incelemesi kapsamına girdiği gibi

görsel malzemelerde doküman kapsamına girmektedir ve nitel araştırmalarda kullanılabilir. Bu tip materyaller tek başlarına bir araştırmanın veri kaynağı olacağı gibi gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi veri toplama yöntemleri ile ek veri kaynağı olarak kullanılabilir.

1.4. Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi ve doküman incelemesi kullanılacaktır. İçerik analizi insan davranışları üzerinde doğrudan olmayan yollarla çalışmaya imkân tanıyan ve özellikle sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan bir tekniktir (Büyüköztürk vd., 2010). İçerik analizi salt bir betimleme ve tasvir aracı ya da tekniği olmadığı, aksine çıkarım yapma yoluyla sosyal gerçeğin belirli boyutlarını araştıran bir yöntem olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda içerik analizinin; seçici, sınıflandırıcı ve nicelleştirici bir yöntem olduğu da söylenebilir (Gökçe, 2006).

Araştırmaya katılan katılımcıların “Deprem” kavramına yönelik algılarını belirlemek için, katılımcıların her birinden “Deprem..... gibidir. Çünkü” cümlesini yazılı olduğu bir form ve bu forma ek olarak boş bir kağıt verilmiştir. İlk olarak katılımcılardan “Deprem..... gibidir. Çünkü” kısmını tamamlamaları istenmiştir. Sonrasında ise katılımcıların boş kâğıda deprem kavramına yönelik bir karikatür/resim çizmeleri istenmiştir. Katılımcılara, deprem kavramına yönelik metafor oluşturmaları ve oluşturdukları metafora ait resim/karikatür çizmeleri için bir ders saati süre tanınmıştır. Katılımcılar resim/karikatür çizip çizmeme konusunda – resim/karikatür çizmek bir beceri ürünü olduğu için- serbest bırakılmışlardır.

Katılımcıların geliştirdikleri metaforların analiz edilme ve yorumlanma aşamaları Saban (2009)’dan yararlanılarak düzenlenmiştir. Verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması beş aşamadan oluşmaktadır.

Kodlama ve Ayıklama Aşaması: Bu aşamada ilk olarak araştırmaya katılan katılımcıların ürettiği metaforlar alfabetik sıraya dizilerek bir liste meydana getirilmiştir. Araştırmanın amacına göre katılımcıların yazılarında, metaforları belirgin bir şekilde ifade edilip edilmediğine bakılarak, her katılımcının formda dile getirdiği metafor kodlanmıştır. Herhangi bir metaforun oluşturulmadığı formlar, metaforun yer aldığı ancak gerekçesi bulunmayan ve deprem kavramının açıklamalarının yer aldığı formlar işaretlenmiştir. Belirtilen gerekçelerle 65 katılımcı tarafından belirtilen “*Deprem korkutucuydu. Çünkü herkes çok korktu (1)*” gibi ifadelerin yer aldığı formlar, 28 katılımcı tarafından belirtilen “*Deprem yeraltında yürüyen bir canavar gibidir. Çünkü (93)*” gibi ifadelerin yer aldığı formlar ve 32 katılımcı tarafından boş bırakılan toplam 125 adet form elenerek araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Ayrıca katılımcılar tarafından oluşturdukları metafora ait çizilen resim/karikatürler anlaşılır olması, geliştirilen metaforu ve gerekçesini yansıtması dikkate alınarak elemeye tabi tutulmuştur.

Örnek Metafor Derleme Aşaması: Bu aşamada "metafor analizi" (Saban, 2009) ve "içerik analizi" (Yıldırım ve Şimşek, 2005) teknikleri kullanılarak her metafor parçalara ayrıştırılmıştır. Bu aşamanın amacına göre katılımcıların yazdıkları metaforlar tekrar okunup gözden geçirilerek, her metaforunda (1) benzeyen, (2) benzetilen ve (3) benzeyen ve benzetilen arasındaki bağlantı analiz edilmiştir. Katılımcıların zayıf yapıları zihinsel imgeleri içeren anketlerin ayıklanmasından sonra 72 katılımcıdan toplam 40 metafor adet geçerli metafor elde edilmiştir.

Kategori Geliştirme Aşaması: Bu aşamada katılımcılar tarafından "deprem" kavramına yönelik geliştirilen her metafor, katılımcıların oluşturdukları metaforun gerekçesine bakılarak kategorilendirilmiştir. Böylece katılımcıların deprem kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar, gerekçelerine göre 6 farklı kategori altında toplanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirliği Sağlama Aşaması: Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için, araştırmada ulaşılan 6 kavramsal kategori altında verilen metaforların, söz konusu bir kavramsal kategorileri temsil edip etmediğini belirlemek amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Araştırmacı tarafından oluşturulan katılımcılara ait metafor listeleri ve kavramsal kategorileri içeren listeler uzmanlar tarafından incelenmiştir. Daha sonra uzmanın yaptığı eşleştirmeler ile araştırmacının oluşturduğu kategoriler karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları belirlenerek araştırmanın güvenirliliği, Miles ve Huberman'ın (1994) formülü (Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) kullanılarak hesaplanmıştır.

Nitel araştırmalarda, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda arzu edilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanmaktadır (Saban, 2009). Bu araştırmaya özgü olarak katılımcılar için gerçekleştirilen güvenilirlik çalışmasında, görüşüne başvurulmuş uzman, 4 metaforu (*dünyamıza çarpan çığ ve deniz dalgası 2.kategori ile yerin sallanması ve psikolojik sarsıntı 1.kategori ile*) başka kategoriler ile eşleştirdiği için yapılan hesaplamada % 91 (Güvenirlik = 40 / (40 + 4) = 0.91) oranında bir güvenilirlik (uzlaşma) elde edilmiştir.

Verilerin Bilgisayar Ortamına Aktarılma Aşaması: Katılımcıların oluşturdukları 40 adet metaforun 6 kategoriye ayrıldıktan sonra, bütün veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bu işlemlerden sonra, 40 metafor ve 6 kategoriyi temsil katılımcı sayısı (f) ve yüzdesi (%) hesaplanmıştır. Bu hesaplama tabloları ile birlikte oluşturulan metafor kategorilerini açıklamak için katılımcılar tarafından metaforun oluşturulma gerekçesini belirten

ifadeler aynen alınarak bulgular kısmına yerleştirilmiştir. Bu yerleştirmelerde katılımcılara ait kodlamalar (15, 179 vb.) kullanılmıştır. Yerleştirilen ifadelerin ardından o katılımcı tarafından çizilmiş daha önceden elemeye tabi tutulmuş 8 resim/karikatür, hem katılımcının oluşturduğu metaforu hem de bu metafora ait gerekçeyi desteklemesi açısından bulgular kısmına yerleştirilmiştir.

2. Bulgular

Bu kısımda araştırmaya ait verilerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo1. Depremi Yaşamış Olan Katılımcıların “Deprem” Kavramına Yönelik Geliştirdikleri Metaforlar

Sıra No	Metafor	(f)	%	Sıra No	Metafor	(f)	%
1	Afet	1	0.72	21	Heyelan	1	0.72
2	Annenin Doğum Sancısı	1	0.72	22	Huzur Bozan Bir Şey	1	0.72
3	Annenin Masum Bebeğini Kaybetmesi	1	0.72	23	Kıyamet Günü	7	5.04
4	Aslan	1	0.72	24	Kıyametin Bir Parçası	2	1.44
5	Asfaltları Düzelten Silindir	1	0.72	25	Korku	6	4.32
6	Atom Bombası	1	0.72	26	Kurşun	1	0.72
7	Azrail	2	1.44	27	Motor	1	0.72
8	Bebeğin Beşikte Sallanması	1	0.72	28	Ölüm	4	2.88
9	Beşik	5	3.60	29	Psikolojik Sarsıntı	1	0.72
10	Bir Gazap	1	0.72	30	Salıncak	1	0.72
11	Canavar	5	3.60	31	Sallanan Beşik	1	0.72

Bülent Aksoy

Depremi Yaşamış Olan 9. Sınıf Öğrencilerinin "Deprem" Kavramına Yönelik Algılarının Nitel Açısından İncelenmesi

Qualitative Survey of Perception of 9th Graders Who Experienced an Earthquake Towards the Concept "Earthquake"

12	Çukurlu Yolda Giden Araba	1	0.72	32	Sel Felaketi	2	1.44
13	Deniz Dalgası	2	1.44	33	Terminatör	2	1.44
14	Dünyamıza Çarpan Çığ	1	0.72	34	Uyandırıcı Alarm	1	0.72
15	Elektrik	3	2.16	35	Uyarı	1	0.72
16	Felaket	4	2.88	36	Van'daki Olay	1	0.72
17	Gondol	1	0.72	37	Yer Altı Canavarı	1	0.72
18	Gök Gürültüsü	1	0.72	38	Yerin Altındaki Büyük Bomba	1	0.72
19	Hayal Kırıklığı	1	0.72	39	Yerin Sallanması	1	0.72
20	Hayatın Zorluklarını Gösteren Kitap	1	0.72	40	Yıldırım	1	0.72
Toplam						72	100

Tablo 1'e göre depremi yaşayan katılımcılar "deprem" kavramına yönelik 40 adet metafor geliştirmişlerdir. Geliştirilen metaforların yarısından fazlası (28) yalnız bir katılımcı tarafından temsil edilmektedir. Geriye kalan 12 metafor ise 2-7 katılımcı tarafından temsil edilmektedir. Metafor başına düşen ortalama katılımcı sayısı 1.8' dir. Deprem kavramına ilişkin metaforların frekans dağılımına bakıldığında en sık kullanılanlar arasında "kıyamet günü" (f:7), "korku" (f:6), "beşik" (f:5), "canavar" (f:5), "felaket" (f:4) ve "ölüm" (f:4) gelmektedir.

Tablo 2. Depremi Yaşamış Olan Katılımcıların “Deprem” Kavramına Yönelik Geliştirdikleri Metafor Kategorileri

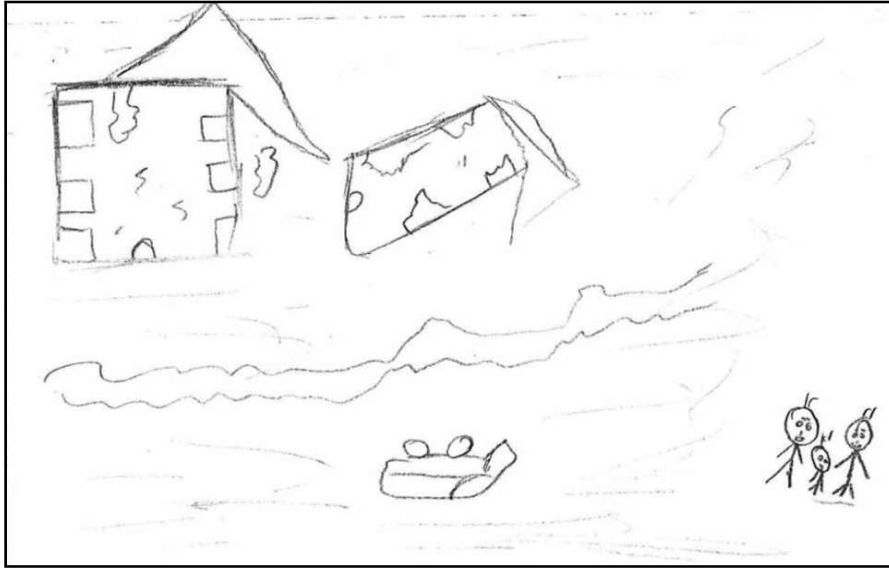
Sıra No	Kategori Adı	Metafor	Metafor Sayısı	Toplam Metafor
1	İstenmeyen Duygu, Olay	Annenin Masum Bebeğini Kaybetmesi, Felaket, Gök Gürültüsü, Hayal Kırıklığı, Huzur Bozan Bir Şey, Kıyamet Günü, Kıyametin Bir Parçası, Korku, Ölüm, Psikolojik Sarsıntı, Yerin Sallanması.	11	29
2	Yok, Edici Güç	Aslan, Atom Bombası, Azrail, Canavar, Deniz Dalgası, Dünyamıza Çarpan Çığ, Elektrik, Kurşun, Motor, Terminatör, Yer Altı Canavarı, Yerin Altındaki Büyük Bomba, Yıldırım.	13	21
3	Sallanan, Süreklilik Gösteren Olay	Annenin Doğum Sancısı, Asfaltları Düzelten Silindir, Bebeğin Beşikte Sallanması, Beşik, Çukurlu Yolda Giden Araba, Elektrik, Gondol, Salıncak, Sallanan Beşik.	9	13
4	Zarar Veren Doğal Olay	Afet, Heyelan, Sel Felaketi.	3	4
5	Doğru Olanı İşaret Eden	Bir Gazap, Uyandırıcı Alarm, Uyarı.	3	3
6	Acı Veren Hatıralar	Hayatın Zorluklarını Gösteren Kitap, Van'daki Olay.	2	2

Tablo 2' ye göre depremi yaşamış olan katılımcıların “deprem” kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar ortak özellikleri bakımından 6 kavramsal kategori altında toplanmıştır. Her metafor katılımcıların yaptıkları açıklamalar doğrultusunda metaforun kaynağını (gerekçesini) oluşturan düşünce kapsamında gruplandırılmıştır.

2.1.Kategori 1: İstenmeyen Duygu, Olay

Tablo 2 incelendiğinde "*istenmeyen duygu, olay*" kategorisinin toplam 11 metafor ve 29 katılımcı (%20.88) şeklinde oluştuğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılanlar arasında "kıyamet günü" (f:7), "korku" (f:6) ve "ölüm" (f:4) gelmektedir. Aşağıda katılımcıların "*istenmeyen duygu, olay*" kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelerine ve bazı katılımcılar tarafından geliştirdikleri metafora ait resme / karikatüre yer verilmiştir.

"Deprem kıyamet günü gibidir. Çünkü kıyamet günü dünya durur. İnsanların kalp atışları duyulur. Her yer sessizliğe bürünür. Sonra her yerden gürültü gelir. İşte depremde de böyledir. Önce kısa bir sessizlik oluyor. Sonra insanlar panik içinde bir oyana bir bu yana kaçıyorlar. Bazıları pencereden, bazıları çatılardan atlıyor. Bağırıp, çağrışmalar duyuluyor..." (50)

"Deprem korku gibidir. Çünkü deprem olunca insanlar panikler ve ne yapacağını bilmezler. Korkuda da böyledir. İnsan korkunca ne yapacağını bilmez. Bunu defalarca yaşayınca psikoloji bozukluğu oluyor insanlarda..." (15)

“Deprem **ölüm** gibidir. Çünkü insanlar hiç beklemedikleri bir anda başlarına gelmesi ile hem korku hem telaş hem de nefes almakta zorlanır...” (59)

2.2. Kategori 2: Yok, Edici Güç

Tablo 2 incelendiğinde “yok, edici güç” kategorisinin toplam 13 metafor ve 21 katılımcı (%15.12) şeklinde oluştuğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılanları “canavar” (f:5), “Azrail” (f:2) ve “Terminatör” (f:2) dür. Aşağıda katılımcıların “yok, edici güç” kategorisini oluşturan metaforu neden geliştirdiğine yönelik gerekçelerine ve bazı katılımcılar tarafından geliştirdikleri metafora ait resme/karikatüre yer verilmiştir.

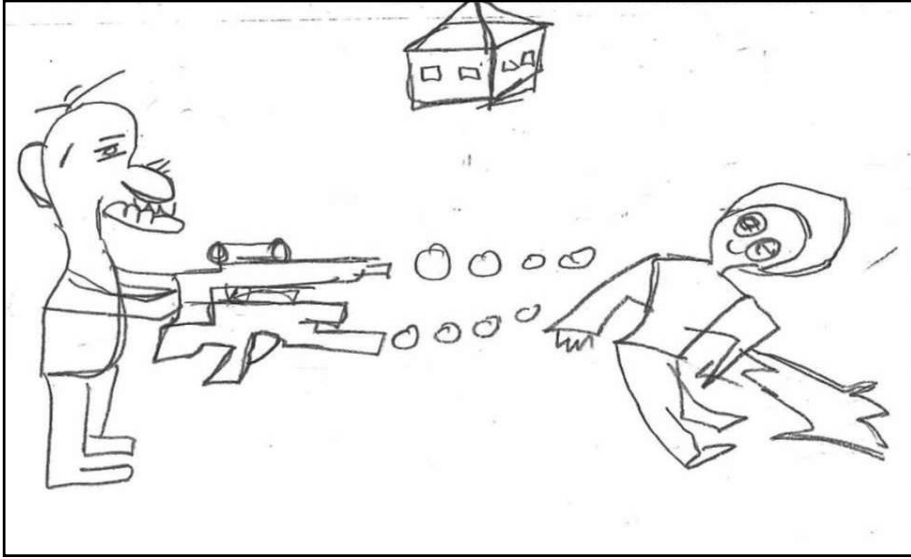
“Deprem **canavar** gibidir. Çünkü ikisi de yerinde rahat durmuyor. İkisi de her yeri yakıp yıkıyor, insanları perişan ediyor.” (114)

“Deprem **Azrail** gibidir. Çünkü insan ne zaman geleceğini, nerde geleceğini bilmiyor...” (70)

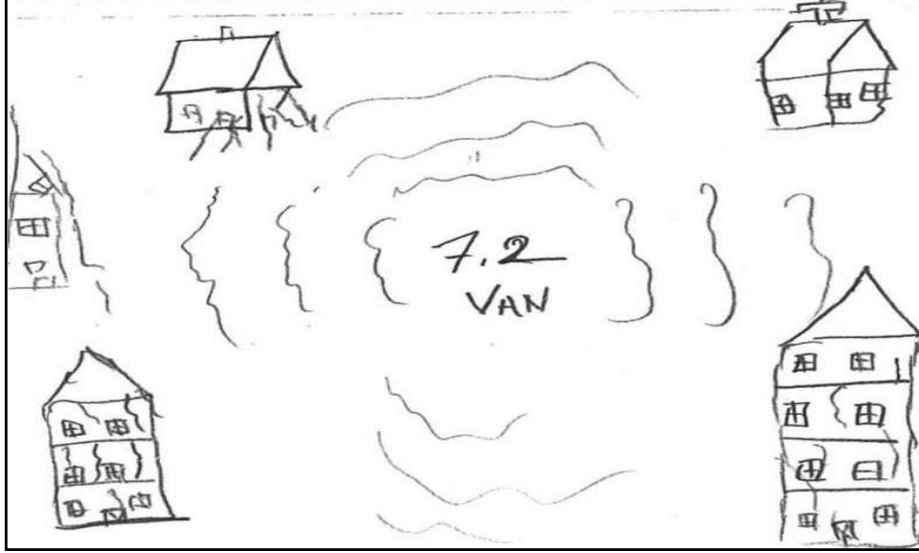
Bülent Aksoy
Depremi Yaşamış Olan 9. Sınıf Öğrencilerinin "Deprem" Kavramına Yönelik Algılarının Nitel
Açıdan İncelenmesi
Qualitative Survey of Perception of 9th Graders Who Experienced an Earthquake Towards the
Concept "Earthquake"

"Deprem **terminatör** gibidir. Çünkü demir yumruklarıyla bize vurdu mu alüminyum oluruz." (33)

"Deprem **deniz dalgası** gibidir. Çünkü vurduğunda insan sanki suyun altına girip boğulacak gibi oluyor. Deprem olduğunda da deniz dalgası çarpar gibi insan boğuluyor." (179)

2.3. Kategori 3: Sallanan, Süreklilik Gösteren Olay

Tablo 2 incelendiğinde “sallanan, süreklilik gösteren olay” kategorisinin toplam 9 metafor ve 13 katılımcı (%9.36) şeklinde oluştuğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılanı “beşik” (f:5)’ tir. Aşağıda katılımcıların “sallanan, süreklilik gösteren olay” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelerine yer verilmiştir.

“Deprem **beşik** gibidir. Çünkü sürekli sağa sola gidip geliyor. Sürekli artçı depremlerle bizi uyutmaya çalışıyor, sonsuza dek...” (103)

“Deprem **çukurlu yolda giden araba** gibidir. Çünkü arabanın tekerleği çukura girdiğinde araba sallanır. Deprem olduğunda da aynı araba gibi olur.” (13)

“Deprem **annenin doğum sancısı** gibidir. Çünkü bir kere başlar. Ondan sonra sürekli artçılar yani sancılar olur. Bu sancılar fay hatları yerine yerleşene kadar devam ediyor.” (66)

2.4. Kategori 4: Zarar Veren Doğal Olay

Tablo 2 incelendiğinde “zarar veren doğal olay” kategorisinin toplam 3 metafor ve 4 katılımcı (%2.88) şeklinde oluştuğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılanı “sel felaketi” (f:2)’ dir. Aşağıda katılımcının “zarar veren doğal olay” kategorisini oluşturan metaforu neden geliştirdiğine yönelik gerekçesine yer verilmiştir.

"Deprem sel felaketi gibidir. Çünkü depremde de insanlar ölüyor. Sel felaketinde de insanlar ölüyor. Aynı şey." (105)

2.5. Kategori 5: Doğru Olanı İşaret Eden

Tablo 2 incelendiğinde "doğru olanı işaret eden" kategorisinin toplam 3 metafor ve 3 katılımcı (%2.16) şeklinde olduğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında her metafor bir katılımcı tarafından temsil edilmektedir. Aşağıda katılımcıların "doğru olanı işaret eden" kategorisini oluşturan metaforu neden geliştirdiğine yönelik gerekçelerine ve bir katılımcı tarafından geliştirdiği metafora ait resme/karikatüre yer verilmiştir.

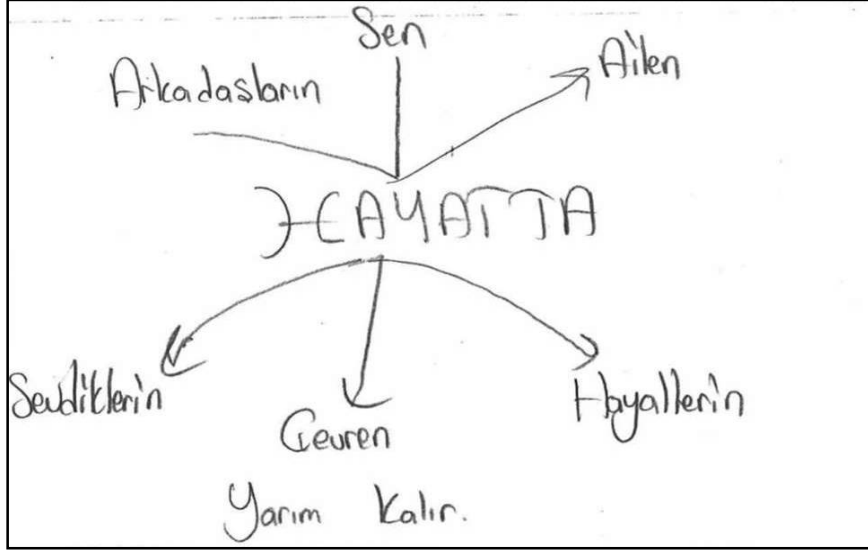
"Deprem bir gazap gibidir. Çünkü Van'da dürüstlük bitmişti. Herkes kötü yola düşmeye başlamıştı. Artık Allah'a fazla inanmıyorlardı. Hırsızlık yapıyorlardı. Kötü şeyler içiyorlardı. Bu yüzden Allah gazabını gönderdi." (161)

"Deprem uyarı gibidir. Çünkü Van'da yapılan haksızlıklar vardı. Yetim hakkı yiyenler vardı. Sadece bununla kalsa iyi. Ahlaksız işler vardı. Bilimin açıklaması depremin 30 yılda bir olması yönündeymiş. Eğer kardeşlik, dürüstlük olsaydı, insanın namusunun ne kadar değerli olduğu bilinseydi hiçbir şey olmazdı. Van'da depremden önce kötü şeyler oluyordu. Allah insanları uyardı..." (67)

2.6. Kategori 6: Acı Veren Hatıralar

Tablo 2 incelendiğinde "acı veren hatıralar" kategorisinin toplam 2 metafor ve 2 katılımcı (%1.44) şeklinde olduğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında her metafor bir katılımcı tarafından temsil edilmektedir. Aşağıda katılımların "acı veren hatıralar" kategorisini oluşturan metaforu neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelerine ve geliştirdikleri metafora ait resme / karikatüre yer verilmiştir.

"Deprem hayatın zorluklarını gösteren kitap gibidir. Çünkü deprem olunca aklına hiçbir şey gelmez. Sadece kendi canın gelir. Ama sonra biraz o kitabı okumaya başlarsan ailen, arkadaşların, sevdiğilerin gözünün önüne gelir. Hayatın bütün zorluklarını orda o kitabı okuyunca anlarsın..." (61)

“Deprem Van’daki olay gibidir. Çünkü Van’daki olay bir insanın toprağa gömülmesini ve hayata veda etmesini hatırlatır.” (2)

3. Sonuç ve Öneriler

Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerin deprem algılarının nitel açıdan incelenmesini içeren bu çalışmanın bulgularına dayalı olarak elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Deprem, özellikle deprem kuşakları üzerinde yaşayan insanları yakından ilgilendiren bir doğal afettir. Ardında somut kalıntılar bırakan deprem felaketini coğrafya derslerinde öğretmek kolay gibi görünse de, daha önce depremle karşılaşmamış öğrencilerde hedeflenen sonuca ulaşmak

mümkün gözükmemektedir. Depremle karşılaşan öğrencilerin deprem algısı konusunda yapılan çalışmalarda (Aydın, 2010; Demirkaya, 2007a, 2007b) depremin iyi algılanmadığına, öğretiminde çeşitli zorlukların olduğuna (Öcal, 2005) değinilmiştir. İnsanların hayatları boyunca belki de hiç karşılaşmayacaklarını düşündükleri bir konuyla ilgilenmedikleri düşünülebilir. Bu düşünce de deprem eğitimini zorlaştıran en büyük problemlerden birisidir. Ancak bilinmektedir ki; deprem, daha önceden kendisiyle karşılaşan insanların hafızasında acı hatıralar bırakmıştır.

Çalışma bulgularından elde edilen verilere göre katılımcılar deprem kavramına yönelik 40 farklı metafor üretmişlerdir. Katılımcılar tarafından oluşturulmuş metaforlardan yola çıkılarak oluşturulmuş metafor kategorilerine (*istenmeyen duygu, olay - yok, edici güç - zarar veren doğal olay*) bakıldığında genelde depremin zarar veren ve istenilmeyen bir güç olarak algılandığı görülmektedir.

Katılımcıların oluşturdukları metaforlara bağlı olarak oluşturulan metafor kategorilerine bakıldığında; en fazla metaforu bünyesinde barındıran *istenmeyen duygu, olay* kategorisinde katılımcıların büyük çoğunluğu depremi *kıyamet günü, korku, ölüm ve psikolojik sarsıntı* gibi kavramlara benzetmişlerdir. Yaşanan kötü hatıralar ve deprem karşısında çaresiz kalmak insanların bu gibi düşüncelere kapılmasına neden olabilmektedir. Bu bulgu Demirkaya (2007a; 2008) ve Faiz (2009)'in yaptıkları çalışmaların sonuçları ile örtüşmektedir. Faiz (2009) tarafından yapılan çalışmada katılımcılar deprem sırasında büyük bir korkuya kapıldıklarını ifade etmişlerdir. Demirkaya'nın (2007) yaptığı çalışmada ise katılımcıların büyük çoğunluğu depremin insanların psikolojisini etkileyeceğini belirtmiştir. Bu çalışmada (15) katılımcı tarafından deprem anı ile ilgili çizilen resim/karikatür de araştırmacıların sonuçlarını destekler niteliktedir. Demirkaya (2008) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise kişilerin depremi algılamasında dini inanışların yer edindiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmaya katılanların önemli bir kısmı, depremin Allah tarafından gönderilen bir şey olduğunu, Allah'ın bir cezası ve dersi olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmada da *doğru olanı işaret eden* kategorisi altında yer alan metafor gerekçelerine bakıldığında Demirkaya (2008) tarafından yapılan çalışmanın bulgularıyla örtüştüğü söylenebilir. Depremi yaşamamış olan öğrenciler üzerinde yapılan deprem algısı (Aydın, 2010; Demirkaya, 2007a, 2007b) çalışmaları ile - benzer bir sonuca ulaşılmadığından- örtüştüğü söylenemez.

Bulgulardan elde edilen bir başka sonuç da *yok edici güç* kategorisinde, katılımcılar tarafından en fazla geliştirilen metaforların canavar, azrail, deniz dalgası ve terminatör olması katılımcıların deprem anında yaşadıkları ve deprem sonrasındaki gördükleri manzarayla ilgili olabilir. Katılımcılar (33, 179) tarafından çizilen resim/karikatüre bakıldığında da kendilerince geliştirilen metaforları ve gerekçelerini

desteklediği görülmektedir. Çünkü katılımcıların birçoğunun depremin zararına maruz kalmış olmaları, onun geride bıraktığı kötü duruma şahit olmaları bu tür metaforlar üretilmesini sağlamış olabilir. Bir başka sonuçta yine katılımcıların deprem sırasındaki yaşamış olduklarıyla ilişkilidir. Katılımcılar tarafından geliştirilen metaforlara bağlı olarak oluşturulan *sallanan, süreklilik gösteren olay* kategorisinde katılımcıların en fazla üzerinde durdukları metafor *beşik*'tir. *Annenin doğum sancısı* metaforu ise deprem sonrasında katılımcıların sürekli artçı sarsıntı yaşadıklarının ve bu sarsıntıların hiç bitmeyeceğini düşünmüş olmalarının bir göstergesidir.

Katılımcıların oluşturdukları metafora bağlı olarak oluşturulan *acı veren hatıralar* altındaki metafor gerekçeleri ilginç ve bir o kadar da gerçekliği ön planda tutmaktadır. Bu kategori altında yer alan *hayatın zorluklarını gösteren kitap* metaforuna ait, *katılımcılar (61,2)* tarafından oluşturulan gerekçeler ve çizilen resim/karikatürler depremin her şeyin yarıda kalmasına neden olduğunun ve depremin insanları hayatla yüz yüze ve yalnız bıraktığının bir göstergesi olabilir.

Sonuç olarak bu araştırmanın bulguları, depremle karşı karşıya kalmış öğrencilerin “deprem” kavramını nasıl algıladıklarına yönelik ipuçları ortaya koymaktadır. Metaforlar ve resim/karikatürler özellikle doğal afeti yaşamış bireylerin sahip oldukları algıları belirlemede ve açıklamada güçlü birer araştırma aracı olarak kullanılabilir. Deprem gibi herkesin başına gelebilecek olan olayların öğretiminde eğitimciler tarafından bu tür çalışmalar yapılmalıdır. Diğer doğal afetlere maruz kalmış bireylerin doğal afetler hakkındaki algılarının ortaya konması gerekmektedir. Bu sayede deprem gibi çok büyük zararlar verebilecek doğal afetlerin algılanmasındaki yanlışlıklar ortaya konularak, bunların düzeltilmesi için gerekli eğitimlerin verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Atalay, İ. (2011). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği* (Genişletilmiş 8. Baskı). İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri.
- Aydın, F. ve Coşkun, M. (2010). Observation of the students' "earthquake" perceptions by means of phenomenographic analysis (primary education 7th grade – Turkey). *International Journal of the Physical Sciences*. 5 (8), 1324-1330.
- Başbüyük, A. (2004). Yetişkinlerde Deprem Bilgisi ve Etkili Faktörlerin İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, (161), 205-218.
- Bozkurt, V. (1999). *Deprem ve Toplum*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.

Bülent Aksoy
Depremi Yaşamış Olan 9. Sınıf Öğrencilerinin "Deprem" Kavramına Yönelik Algılarının Nitel Açısından İncelenmesi
Qualitative Survey of Perception of 9th Graders Who Experienced an Earthquake Towards the Concept "Earthquake"

- Can, H. ve Özmen, B. (Eds.). (2010). *Türkiye'nin Deprem Gerçeği Paneli*. Ankara: Gazi Üniversitesi Deprem Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Ceylan, S. (2007). Türkiye'de Doğal Afetler. H. Yazıcı ve M. K. Koca, (Eds.), *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği içinde* (115-155). Ankara: Pegem Akademi.
- Demirci, A. ve Karakuyu, M. (2008). 16 Kasım 2010, http://www.fatih.edu.tr/~mkarakuyu/pdf/GIS_afetdogucografya.pdf.
- Demirkaya, H. (2007a). İlköğretim 5. 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Depreme Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (3), 38-49.
- Demirkaya, H. (2007b). İlköğretim Öğrencilerinin Deprem Kavramı Algılamaları ve Depreme İlişkin Görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (8), 68-76.
- Efe, R. ve Demirci, A. (2001). Gölçük 199 Depreminde Zemin Ve Yerşekili Özelliklerinin Şiddet ile Hasar Dağılımına Etkisi. *Türk Coğrafya Dergisi*, (36), 1-15.
- Erkoç, T. (2001). Afet Yönetimi. *Afet ve Afet İşleri Genel Müdürlüğü Eğitim Haber Bilim Dergisi*, 1 (2), 21-23.
- Ergünay, O. (1996). *Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?* Ankara: TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal.
- Guion, L. A. (2002). *Triangulation: Establishing the Validity of Qualitative Studies*. 03 Haziran 2012, <http://edis.ifas.ufl.edu/fy394>.
- Güner, H. (2006). *Kentsel Politikalar Açısından Afet Öncesi Önlemler Yalova Alan Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi.
- Karaca, S. S. (2007). *Doğal Afetlerin Toplumsal Tarihin Oluşumundaki Etkisi ve Tarih Öğretimindeki Yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Karancı, A. N., Akşit, B. ve Sucuoğlu, H. (1996). Dinar'da Afet Yönetiminin Psiko-Sosyal Boyutları. *Erzincan ve Dinar Depremleri Işığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Yolları Arayışları Sempozyum Bildirileri içinde* (273-283). Ankara: TÜBİTAK.
- Kasapoğlu, A. ve Ecevit M. (2001). *Depremin Sosyolojik Araştırması*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Kaya, H. (2010). Metaphors developed by secondary school students towards "earthquake" concept. *Educational Research and Review*. 5 (11), 712-718.
- Koca, M. K. (2001) *İlköğretimde Deprem ve Depremin Zararlarından Korunma Yollarının Öğretimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Levy, M. ve Salvori M. (2000). *Deprem Kuşağı: Deprem Nedir? Ne Değildir?* (T. Gürer, Çev.). İstanbul: Doğan Kitapçılık A.Ş.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis* (2nd Ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi. (2011). *Tabanlı – Van (23 Ekim 2011) ve Edremit – Van (9 Kasım 2011) depremleri*. Ankara: Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi. 07 Ocak 2013, http://www.metu.edu.tr/sites/default/files/ODTUAYMVAN_rev3.pdf.
- Saban, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Öğrenci Kavramına İlişkin Sahip Olduğu Zihinsel İmgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 281-326.

- Sert, E. (2002). *Depremın İlköğretim Öğrencilerinin Güdülerini ve Başarı-Başarısızlık Yüklemelerini Etkileme Düzeyi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Şahin, C. ve Sipahioğlu, Ş. (2003). *Doğal Afetler ve Türkiye* (Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Taş, G. (2003). *Türkiye’de Ortaöğretim Kurumlarında Doğal Afetler (Deprem, Kütle Hareketleri, Volkan, Don Olayı) Konularının Öğretiminin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Tuna, A. K., Parin, S. ve Tanhan, F. (2012). *Van Depremi Sosyo-Ekonomik ve Psikolojik Durum Tespiti Raporu*. (Rapor No: Çocuk Araştırma Merkezi/15Nisan2012). 06 Ocak 2013, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/yayinlar/Van_Depremi_SEPD_Tesbiti_Raporu.pdf.
- Turan, İ. ve Kartal, A. (2011). İlköğretimde Doğal Afetler Öğretiminin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *20. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı 8-10 Eylül 2011*. Bildiri Özeti. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, M. (2000). *İlköğretim Okullarındaki Öğretmenlerin Deprem Öncesinde ve Deprem Sonrası Öğrenme ve Öğretme Başarıları ile Deprem Sonrası Oluşabilecek Değişiklikler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.